

Kuinka ohjata alus pois myrskystä – Jean Bodinin kuusi kirjaa valtiosta

■ Tommi Lindfors

Ranskalaisen filosofin ja oikeusoppineen Jean Bodinin (1529/30–1596) nimi on nykypäivänä monelle tuttu. Vaikka Bodin kirjoitti ja julkaisi laajalti eri aiheista, tutkijoiden mielenkiinto hänen kirjoituksiaan kohtaan on rajoittunut lähes yksinomaan Bodinin *opus magnumiin*, yli tuhatsivuiseseen *Les Six livres de la République* -teokseen. Siinä Bodin esittää teorian koskien sitä, kenelle ylin valtiossa kuuluu ja mitkä tämän vallan tunnusmerkit ovat. Suvereniteetin käsite on nykypäivänä ohittamaton politiikan tutkimuksessa, mutta mikä sai Bodinin kirjoittamaan aiheesta 1500-luvun puolivälissä? Entä mistä lähteistä hän ammensi teoriansa perusosat? Artikkelini hakee vastausta näihin kahteen kysymykseen ja luo samalla laajemman katsauksen Bodinin kirjalliseen tuotantoon.

Renessanssimielen uumenista

Jälkipolvet ovat lukeneet ja ymmärtäneet Bodinin teoksia monin eri tavoin. Näin laajan tuotannon ollessa kyseessä ei ristiriitaisilta tulkinnoilta luonnollisesti voi välttyä. Eräs esimerkki on vuonna 1580 julkaistu *De la démonomanie des sorciers*¹, eräänlainen oppi- tai käsikirja noitien tunnistamiseksi ja tuomitsemiseksi maallisen oikeuden edessä. Teoksessa esiintyvän taikauskon ja joidenkin katkelmien julmuuden vastapainoksi Bodinin *Colloquium heptaplomeres de rerum sublimium arcanis abditis*² sisältää ajanjaksolle harvinaislaatuisen uskonnollisen suvaitsevaisuuden puolustuspuheen. Vastavasti *République*-teos on pääosin harkitun juridinen, systemaattinen esitys valtion sisäisten voimasuhteiden hierarkiasta ja voimankäytön oikeutuksesta. Myös Bodinin taloutta koskevista kirjoituksista, erityisesti vuonna 1568 julkaistu *Réponse aux paradoxes de Malestroit*³, on löydettävissä liberaaleja – paikoitellen hyvin moderneja – piirteitä. Esitys koskee ennennäkemättömän rajun hinnannousun syitä sekä keinoja sen hil-

litsemiseksi 1500-luvun Euroopassa. Teokseen sisältyy myös eräs varhaisimmista muotoiluista koskien rahan kvantiteettiteoriaa.

Kuten tunnettua, Bodinin kirjoitukset koskien kansojen perusluonnetta, ja kullekin luonteelle sointuvan perustuslain suhdetta (ensimmäinen versio teoriasta on teoksessa *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* vuodelta 1566) vaikuttivat toisen ranskalaisen, Montesquieun (1689–1755), kirjoituksiin reilu puolitoista vuosisataa myöhemmin. Täysin vaille huomiota sitä vastoin on jäänyt Bodinin vaikutus Jean-Jacques Rousseauun (1712–78) kirjoituksiin.

Toulouse, Pariisi ja Eurooppa

Tutkijat eivät toistaiseksi ole kyenneet kokemaan aivan tarkkaa esitystä Bodinin elämän vaiheista⁴. Tähän on kaksi pääasiallista syytä. Ensiksi, Jean Bodin oli yleinen nimi kirjailijamme elinaikana, emmekä aina kykene varmuudella sanomaan, viittaako jokin säilynyt dokumentti juuri filosofi Jean Bodiniin⁵. Toiseksi, puoli vuosituhatta on pitkä aika; tutkija uskaltaa vain toivoa toistaiseksi tutkimattomien arkistojen paljastavan meille uutta tietoa Bodinistä. Seuraavista asioista voimme olla lähes varmoja.

Bodinin 7. päivänä kesäkuuta 1596 päivätty testamentti toteaa hänen olleen 66 vuoden ikäinen kuollessaan. Hänen syntymänsä ajoittuu siten vuoteen 1529 tai 1530. Bodinin isä oli saavuttanut kohtalaista menestystä harjoittamassaan kauppiaan ammatissa. Hänen äidistään ei tiedetä juuri mitään. Bodinin oletetaan liittyneen karmeliittien veljeskuntaan ollessaan hieman toisella kymmenellä. Hänen tiedetään myös opiskelleen ja myöhemmin opettaneen oikeustiedettä (erityisesti roomalaista oikeutta) Toulousen yliopistossa. 1550-luvun lopulla tai seuraavan vuosikymmenen alussa Bodin siirtyi työskentelemään Parlement de Paris'hin.

Yhdeksi syyksi uranvaihdokselle on tarjottu Bodinin kokemaa pettymystä hänen tavoittelemaansa professorinvirkaa täytettäessä.

1570-luvulla Bodin toimi aktiivisesti Euroopan poliittisella kentällä kahden eri Ranskan kuninkaan lähipiirissä – Bodinin teoksissaan mainitsemat lukuisat diplomaattilähteet sekä eri maita koskeva paikallistuntemus ovat perua tältä kaudelta. Asetuttuaan vastustamaan Ranskan kuningas Henrik III:n (hallitsijana 1574–89) talouspolitiikkaa Bodin menetti kuninkaan luottamuksen ja joutui jättämään hovin. Vuonna 1576 hän avioitui Françoise Trouillardin kanssa ja asettui loppuelämäkseen Laonin kaupunkiin. Hän yritti luoda uraa vaimonsa perheen hyvin tunteman, Ranskan kuninkaan nuorimman veljen, Anjoun ja Alençonin herttuan (1555–84) palveluksessa. Tämän kuoltua Bodin käänsi katseensa ja toivonsa kohti Ranskan tulevaa kuningasta, protestanttista Henrik Navarralaisista (myöh. Henrik IV; hallitsijana 1589–1610). Bodinin kosiskelut Henrikin suuntaan eivät tuottaneet mainittavaa tulosta.

Viimeisinä elinvuosinaan Bodin kirjoitti kaksi merkittävää teosta. Jo edellä mainittu *Colloquium heptaplomeres* (”Seitsemän kollokviota koskien kaikkein ylevimpien asioiden kätkeytyjä salaisuuksia”) on rohkea puheenvuoro uskonnollisen suvaitsevaisuuden puolesta aikana, jolloin uskontoa koskevat erimielisyydet olivat ajaneet Ranskan valtion lähellä täydellistä luhistumista. Bodinin teoksista kaikkein vähimmälle huomiolle jäänyt *Universae naturae thearum* puolestaan on hänen (luonnon)filosofisen oppinsa huipentuma – opin, jonka perustus oli laskettu *Methodus*-teoksessa kolme vuosikymmentä aiemmin. Bodin menehtyi ruttoon vuonna 1596. Toiveensa mukaisesti hänet haudattiin asuinseudunkaupunkinsa Laonin fransiskaanihuostariin.

Hirmuvaltiaan tappamisen oikeutus

Artikkelin otsikko on viittaus erääseen Bodinin teoksissa toistuvaan ajatukseen (joka on löydettävissä myös muista saman aikakauden teoksista), jossa hän kuvaa Ranskan valtion myrskyn silmään joutuneeksi alukseksi, jota piiskaa

sade ja jota valtaiset aallot runtelevat. Myrskyn pääasiallinen aiheuttaja ovat maan katoliset ja protestantit eli hugenotit kahteen vihollisleiriin ajaneet uskonnolliset kiistat. Kansan kielellä kirjoitetun *République* teoksen tarkoitus oli ohjata valtiollinen alus etämmälle myrskystä ja taa-ta näin valtion tulevaisuus. Erityisen vakavasti Bodin suhtautui yhteen ajatukseen, joka löysi ilmaisun yhä useampien hugenottien mielipiteissä: Ranskan kuningas käyttäytyi hirmuvaltiaan tavoin ja hänet tulisi päästää hengestään.

Jo Aristoteleen *Politiikka*-teos sisältää (IV 10; V 10–12) keskustelun koskien tyranniaa eli hirmuvaltiutta. Paljon myöhemmin 1200-luvulla Tuomas Akvinolainen sekä hänen jälkeensä Baldus de Ubaldis 1300-luvulla kirjoittivat samasta aiheesta (Bodin viittaa pääasiallisesti näihin kahteen). Uuden ajan kynnyksellä Ranskan kuningas Ludvig XI:n (hallitsijana 1461–83) harjoittamat poliittiset manööverit kirjoittivat keskenään ristiriitaisia tulkintoja 1400- ja 1500-luvun taitteessa ja hieman sen jälkeen. Kuten usein vastaavissa tapauksissa, tulkintojen taustalta löytyy tarkoituksenhakuisuutta ja vallitsevan poliittisen tilanteen puolustusta tai kritiikkiä. Eräiden tulkintojen mukaan pienikokoinen ja taikauskoinen Ludvig XI – jota kutsuttiin myös lisänimillä *le prudent* (”harkitseva”) ja *universelle aragne* (”suuri hämähäkki”), joista jälkimmäinen pilkkanimi kuvaa hänen tapansa punoa juonia – oli terävänäköinen ja älyltään nopea poliittisen vallankäytön mestari, joka omalla tavallaan viitoitti tietä seuraavan vuosisadan *raison d'état* -teoreetikoille. Toisen, erityisesti 1570-luvulla suosiota saaneen tulkinnan mukaan Ludvig XI oli ensimmäinen absoluuttista valtaa Ranskassa käyttänyt tyranni, jonka hallituskaudella maan poliittinen tilanne rappioitui (eri tulkintoihin liittyen, ks. Bakos 1997).

Tämä jälkimmäinen tulkinta oli erityisen suosittu niin kutsuttujen *monarchomaques*-ajattelijoiden keskuudessa. Vuonna 1600 julkaistussa teoksessaan *De regno et regali potestate* skottifilosofi ja rojalisti William Barclay (1546–1608) käytti termiä kuvatakseen kaikkia niitä, protestanteja tai katolisia, jotka hyökkäsivät kuninkaanvaltaa vastaan⁶. Artikkelini yhteydessä käy-

tän termiä kuvaamaan niitä protestantteja, jotka Pärtylynyön verilöylyn (24. elokuuta 1572) jälkimainingeissa hyökkäsivät maan katolista uskoa tunnustavaa kuningasta vastaan. Esimerkiksi Théodore de Bèzen (1519–1605) *De jure magistratum*, François Hotmanin (1524–90) *Francogallia* sekä anonyyminä julkaistu *Vindiciae contra tyrannos* kuuluvat tähän Barclayn väljäksi määrittelemään ryhmään⁷. *Monarchmacques*-ajattelijoiden kirjoituksista voidaan löytää tiettyjä yhteisiä piirteitä, joista lyhyesti seuraavassa.

Poliittisten rajoitteiden asettaminen kuninkaanvallalle ja vastarinnan oikeuttaminen voidaan lukea keskeisiksi *monarchomacques*-kirjoittajien tavoitteiksi. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi kirjoittajat painottivat seuraavia asioita: 1) korkein poliittinen auktoriteetti kuuluu kansalle (so. kansa on suvereeni) ja kansan suostumus on legitimiin auktoriteetin elintärkeä ehto; 2) kansan ja hallitsijan välillä vallitsee sopimus (tässä yhteydessä on puhuttu eräänlaisesta yhteiskuntasopimusteoriasta; ks. esimerkiksi Terrel 2001), jossa määritetään hallitsijan käyttämän vallan rajat. Hallitsija muun muassa sitoutuu – usein kruunajaisissaan vannotun valan muodossa – suojelemaan alamaistensa henkeä, omaisuutta ja vapautta sekä säilyttämään olemassa olevat lait ja tapaoikeuden. Mikäli hallitsija rikkoo tätä sopimusta, katsotaan poliittisen vallan palautuvan kansalle; 3) säännöllisin väliajoin kokoontuvat, kansan riveistä valitut edustajat rajoittavat ja valvovat hallitsijan valtaa. Lopuksi, virkamiehillä on oikeus ja vaatimus asettua vastustamaan hirmuvaltiaan tavoin käyttäytyvää hallitsijaa – joko oikeusteitse tai (eräissä tarkoin määritellyissä) ääritapauksissa jopa fyysiseen voimaan turvautuen.

Bodin ja vallitsevan järjestyksen puolustus

Yksi *monarchomacques*-kirjoittajien teorioita vastaan nousseista oli Bodin teoksessaan *Les Six livres de la République* vuodelta 1576 (Bodinin itsensä laatima teoksen latinankielinen käännös *De republica libri sex* ilmestyi kymmenen vuotta myöhemmin)⁸. Teoksen esipuheessa Bodin kirjoittaa vaarallisista henkilöistä, jotka vapauteen

vedoten yllyttävät kansalaisia luonnollisia hallitsijoitaan vastaan ja näin tehden johdattavat yhteiskuntaa kohti sietämätöntä anarkian tilaa (kurjuuden määrässä mitattuna mielivaltaisinaan hirmuvalta ei Bodinin mukaan voita valtiotonta tilaa eli anarkiaa). Teoksen toinen esipuhe jatkaa pitkälti samaan sävyyn: siinä Bodin tuomitsee teokset, joissa kehoitetaan alamaisia karkottamaan hirmuvaltiaan tavoin käyttäytyvät hallitsijat valtakunnistaan ja joissa painotetaan kansan oikeutta valita itselleen kuningas. Bodinin mukaan ei ole ”kunnon ihmisen ja kunnon kansalaisen tehtävä hyökätä väkivalloin prinsissään vastaan mihin tahansa syyhyn nojaten, huolimatta siitä kuinka suuri hirmuvaltias tämä saattaa olla”. Bodinin mukaan Jumala langettaa tyrannille rangaistuksen tuonpuoleisessa. Mikäli alamaiset ryhtyvät kapinaan suvereenia hallitsijaansa vastaan, rikkovat he vastoin luonnossa olevia lakeja ja maailmassa vallitsevaa harmoniaa (jonka mukaan pojan on toteltava isäänsä, alamaisten hallitsijaa ja hallitsijan Jumalaansa).

Bodin vastaa *monarchomacques*-kirjoittajien hyökkäykseen muistuttamalla, että jopa Luther (1483–1546) ja Calvin (1509–64) – ”kaksi viisasta teologia” – kielsivät alamaisia kapinoimasta hallitsijaa vastaan, puhumattakaan hallitsijan tappamisesta. Bodin tosin myöntää näiden kahden sallineen hallitsijan tappamisen Jumalan erityisellä luvalla tai käskyllä. Bodinin mukaan erityislupa ei kuitenkaan tule vedota köykäisesti; hän selvästi uskoi, ettei Jumala ollut antanut hugenoteille käskyä murhata Ranskan kuningas. Jotta ymmärtäisimme paremmin Bodinin hyökkäyksen yksityiskohtia, on hyvä kerrata lyhyesti hänen poliittisen teoriansa pääkohdat.

Valtion ja suvereniteetin käsitteistä

Les Six livres de la République alkaa seuraavalla valtion (*république*) määritelmällä: ”Valtiolla tarkoitamme usean kotitalouden ja näille kotitalouksille yhteisten asioiden oikeamielistä hallitsemista (*droit gouvernement*) suvereenin vallan alaisuudessa.” Valtion määritelmästä voimme erottaa seuraavat kolme asiaa: 1) kotitalous tai perhe (*ménage; famille*); 2) suvereniteetti (*souveraineté*) sekä 3) kaikille yhteiset asiat (*ce qui*

est commun en une République). Lopuksi Bodin toteaa, että valtiota tulee hallita oikeamielisesti.⁹ Vetoamalla oikeamieliseen (toisin sanoen järkeen perustuvaan) hallintoon Bodin tekee erottelun toisaalta valtioiden, toisaalta rosvojoukkojen välillä. Vaikka rosvojoukko täyttäisi muut valtion määritelmän kriteerit, jää siitä uupumaan kaikkein oleellisin: Bodinin mukaan ystävyyden tosiasiallinen tunnusmerkki on ”luonnollisiin lakeihin perustuva oikeamielinen hallitseminen” (*droit gouvernement selon les lois de nature*). Valtion todellinen alkulähde ja pääasiallinen jäsen on perhe (eikä esimerkiksi yksilö). Perhe on valtio pienoiskoossa, ja perheen isän tulee hallita puolisoaan ja lapsiaan oikeamielisesti perheen omaisuudesta huolehtien.

Bodinin tulkinnan mukaan kukaan ennen häntä ei ole määritellyt suvereniteetin käsitettä; tämä siitä huolimatta, että ”se on kaikkein tärkein ja tarpeellisin asia, josta meidän tulee olla selvillä valtiota käsittelevässä teoksessa”. Suvereniteetti on ”absoluuttinen ja jatkuva valtiossa”. Suvereniteetin on oltava jatkuvaa, sillä hallitsija, jolle valta on luovutettu määräajaksi, ei Bodinin mukaan ole todellinen hallitsija. Absoluuttisella vallalla hän kuvaa sellaista valtaa, johon ei sisälly vaateita (*charge*) tai ehtoja (*condition*), toisin sanoen ainoat hallitsijan valtaa rajoittavat asiat ovat luonnon lait ja Jumalan laki (*la loi de dieu ou de nature*). Bodinin mukaan suvereeni hallitsija tai hallitsijat – hän tutkii yhtä lailla monarkiaa, aristokratiaa kuin demokratiakaan – eivät voi ottaa vastaan käskyjä keneltäkään, ja hänellä (tai heillä) tulee olla valta säätää uusia lakeja alamaistililleen, sekä tarpeen niin vaatiessa mitätöidä tarpeettomiksi käyneitä lakeja.

Hallitsija, jonka täytyy totella lakeja – toisin sanoen hallitsija, joka toimii lakien alaisuudessa –, ei ole kykenevä säätämään uusia lakeja ja mitätöimään vanhoja. Tämän vuoksi suvereenin hallitsijan on oltava maallisten lakien yläpuolella (on kuitenkin tärkeä muistaa, että myös hallitsijan tulee noudattaa luonnon ja Jumalan lakia). Tästä seuraa, että Bodinin mukaan juuri valta ”säätää lakeja kaikille yhteisesti sekä jokaiselle erikseen” on suvereenin hallitsijan ensimmäinen ja tärkein tunnusmerkki (*marque de la souverai-*

neté). Muiden tunnusmerkkien (so. valta julistaa sotatila tai neuvotella rauhasta, valta nimittää ja erottaa valtion korkeimmat virkamiehet, hallitsijalla on viime kädessä valta päättää kaikista oikeudellisista kysymyksistä [ns. *extrema provocatio*], määrittää rahan arvo jne.) voidaan katsoa sisältyvän tähän ensimmäiseen. Voimmekin sanoa, Bodin kirjoittaa, että ”ei ole olemassa kuin tämä yksi ainoa suvereenisuuden tunnusmerkki” (Bodin 1993, 162–163). Hän jatkaa:

”Ja näin tulemme seuraavaan johtopäätökseen, nimittäin että suvereenin hallitsijan ensimmäinen tunnusmerkki on valta säätää lakeja kaikille yhteisesti sekä jokaiselle erikseen, mutta tämä ei riitä [määritelmäksi], sillä on vielä lisättävä seuraava asia: ilman itseään suurempiarvoisen, samanarvoisen tai vähempiarvoisen suostumusta.” (mt., 160)

Roomalainen ja kanoninen oikeus

Vaikka keskiajalta periytyneet oikeustieteelliset opit ja tulkinnat olivat hiljalleen siirtymässä historiaan 1500-luvun Euroopassa¹⁰, edeltäneillä vuosisadoilla kukoistanut oikeuspluralismi oli yhä voimissaan Bodinin ajan Ranskassa. Oiva osoitus tästä ovat Bodinin lukuisat viitteet eri oikeuslähteisiin: roomalaiseen ja kanoniseen oikeuteen sekä erinäisiin, rajattua aluetta tai ihmisryhmää koskeviin partikulaarioikeuksiin. Lisäksi Bodinin teokset sisältävät lukuisia viittauksia Ranskan kuninkaiden säätämiin edikteihin sekä Pariisin parlamentin (*parlement* on ymmärrettävä tässä yhteydessä sanan *ancient régime* merkityksessä) säädöksiin. Nämä viitteet ovat luettavissa – ajalle tyypilliseen tapaan – kirjan tekstin vierestä, sivujen reunalta. *République*-teoksen sivut pursuavatkin viitteitä Bodiniä edeltäneisiin filosofeihin ja oikeusoppineisiin.

Kuten Michel Reulos on useassa artikkelissa todennut¹¹, voi näiden viitteiden tutkiminen auttaa meitä paremmin ymmärtämään Bodinin teoriaa. Seuraava on lyhyt lista koskien oikeusoppineita, joihin Bodin toistuvasti viittaa. Glossatoreista hän mainitsee nimeltä vain Accursiuksen (n. 1182–n. 1263), jonka teos *Glossa ordinaria* on laaja kommentaari *Corpus iuris civilis* teoksen kaikkiin neljään osaan. Kanonisteista Bodin mainitsee seuraavat: Panormitanus (1386–1445; oikealta nimeltään Nicholas de Tudeschis)¹², paavi Innocentius IV (paavina 1243–54) sekä Baldus de

Ubaldis (1327–1400; Baldusta on totuttu pitämään yhtä lailla romanistina kuin kanonistinakin). Kolme viimeksi mainittua keskustelivat laajalti erityisesti paavin käyttämästä vallasta, ja Bodin saattoi ammentaa runsaasti heidän teoksistaan. Bodin viitti usein myös Balduksen opettajaan Bartolus de Sassoferattoon (1313–57), joka oli eräs aikansa arvostetuimmista oikeusoppineista. 1400-luvulla syntyneistä Alexander de Tartagnis (1424?–77) ja Filippo Decio (1454–1535?; toisinaan Decius) saavat Bodinin hyväksynnän. Aikalaisista Bodin arvosti erityisesti maanmiestään Charles Dumouliniä (1500–66). Lisäksi valtiomies, jonka tärkeyttä Bodinin kirjoituksille voi tuskin korostaa liikaa, on kanslerina (*chancelier de France* oli eräs Ranskan valtion korkeimmista viroista) uskonstien alkuvuosina toiminut Michel de l’Hospital (toisinaan Hôpital; 1505?–73)¹³.

Bodinin suhde roomalaiseen oikeuteen on kahtiajakoinen. Hän torjui jyrkästi ajatuksen, jonka mukaan roomalainen oikeus olisi eräänlainen *ratio scripta* tai että sillä olisi erityisasema oikeusjärjestelmien joukossa. Roomalainen oikeus on erään kansan tiettyä ajanjaksona omaksuma järjestelmä, Bodin kirjoittaa, ja sellaisena se on vain yksi osa hänen kaavailemaansa universaalista oikeutta¹⁴ ja vain yksi osa komparatiivista eli vertailevaa oikeustiedettä. Kriittisestä suhtautumisestaan huolimatta Bodin oli haluton (tai kykenemätön) täysin hylkäämään roomalaisen oikeuden traditiota, jota hän oli itsekin opiskellut ja opettanut Toulousen yliopistossa. Hänen teoksensa sisältävät lukuisia viittauksia *Corpus iuris civilis* teokseen sekä siitä tehtyihin kommentaareihin.

Toinen oikeusperinne, johon Bodin vahvasti nojaa, on kanoninen oikeus (joka luonnollisesti ammensi runsaasti roomalaisesta oikeudesta). Kanoninen oikeus tarjosi Bodinille ja hänen aikalaisilleen käytännön ratkaisuja päivän polttaviin ongelmiin aivan eri tavoin kuin roomalainen oikeus; viimeksi mainittu oli sidoksissa jo kadonneeseen yhteiskuntaan, ja monien kriitikoiden mukaan *Corpus iuris civilis* teoksella oli hyvin vähän konkreettista tarjottavaa 1500-luvun yhteiskunnille (esim. humanisti ja oikeusoppinut Guillaume Budé [1467–1540]

osoitti 1500-luvun alussa sen olevan täynnä toistoja, epäloogisuuksia sekä karkeita käännösvirheitä). Kanoninen oikeus sitä vastoin oli ”elävää”, toisin sanoen se oli edelleen käytössä oleva oikeusjärjestelmä.

Kanonisen oikeuden vaikutus Bodinin teorialle tulee parhaiten esille katkelmissa, jotka koskevat valtion hallinnollista rakennetta ja sen toimintaa. Paavin käyttämä valta toimi Bodinille mallina siitä, kuinka maallisen prinssin tulisi suhtautua alamaisiinsa – toisin sanoen siitä, millä tavalla suvereenin hallitsijan ja hänen alamaistensa suhteen tulisi jäsentyä. Myös yksilöille suotujen etuoikeuksien (ranskan kielen sana *privilège* on johdettu latinasta ja tarkoittaa ”yksityistä lakia”) ja muiden erivapauksien kohdalla Bodin käyttää paavin asemaa ja valtaa mallina. Viimeinen esimerkki koskee Bodinin tekemää erottelua kahden eri virkamiestyypin välillä: yhtäältä niiden, joilla on pysyvä julkinen virka (*officier*) sekä toisten, joilla on erityislaatuinen virka, joka on ajallisesti rajoitettu ja/tai sidottu tiettyyn päämäärään (*commissioner*). Kaikkien näiden asioiden suhteen Bodin saattoi kääntyä kanonisen oikeuden puoleen (Reulos 1985).

Paavin vallan vaikutus Bodinin poliittiselle teorialle

Seuraavaksi viittaaan muutamaan katkelmaan, joiden varaan Bodin rakentaa teoriaansa sisältävää vallan käsitettä; Bodinin viittaukset ovat roomalaiseen ja kanoniseen oikeuteen. Ensimmäisessä katkelmassa Bodin viittaa useasti lainattuun kohtaan, joka toteaa suvereenin hallitsijan olevan valtiossa säädettyjen lakien yläpuolella:

”Siitä syystä laissa [ts. roomalaisessa oikeudessa sellaisena kuin se on kodifioitu *Corpus iuris civilis* teoksessa] todetaan prinssin olevan vapautettu lakien voimasta.” (*C’est pourquoy la loy dit, que le Prince est absous de la puissance des loix.*) (Bodin 1583, 131)

Bodinin viittaus on *Corpus iuris civilis* -teoksen osiin *Digesta* (I, 3, 31; kysymys on *Qui legibus soluti sunt?* ja vastaus siihen kuuluu *Princeps legibus solutus est*) ja *Codex* (I, 14, 9; tässä jälkimmäisessä katkelmassa todetaan, että mikäli laeissa on jotakin epäselvää tai hämää, on

suvereenin hallitsijan tehtävä selvittää niitä, ts. tehdä ne ymmärrettäviksi alamaisille).

Myös toinen katkelma on viittaus *Corpus iuris civilis* teokseen. Bodin lisää kohdan painoarvoa viittaamalla roomalaisen oikeuden lisäksi kanoniseen oikeuteen ja sitä kommentoineisiin oppineisiin:

”[K]uten laissa todetaan, *Nulla obligatio consistere potest, quae a voluntate promittentis statum capit* (”Sellaista velvoitetta ei voi olla olemassa, joka on riippuvainen lupaavan henkilön omasta tahdosta” *Digesta* XLV, I, 108, § 1; *Digesta* XXXII, I, 22): tämä on rationaalinen velvoite joka osoittaa selvästi, ettei kuningas voi olla laatimiensa lakien alamainen. Aivan kuten paavi ei koskaan sido käsiään, kuten kanonistit asian ilmaisevat, myöskään suvereeni prinssi ei voi sitoa käsiään, vaikka hän tahtoisikin tehdä.” (Bodin 1583, 132)

Viimeisessä katkelmassa Bodin painottaa suvereenin hallitsijan olevan luonnon ja Jumalan lakien alamainen, vaikka onkin positiivisten lakien yläpuolella. Hänen valitsemansa esimerkki on kanonisen oikeuden puolelta:

”[S]e, joka [Bodin viittaa paavi Innocentius IV:een] parhaiten ymmärsi, mitä absoluuttinen valta on, ja pakotti kuninkaat ja keisarit kumartamaan omaa absoluuttista valtaansa, totesi sen olevan valtaa asettua tavallisen lain yläpuolelle. Hän ei puhunut Jumalan tai luonnon laeista.” (Bodin 1583, 133)

Bodin täydensi teoriaansa, ja haki sille samalla laajempaa hyväksyntää, historian tutkimuksella sekä eri maiden diplomaattilähteistä kokoamallaan tiedolla. Näistä hän sai teoksiinsa kaipaamiaan empiirisiä aineksia, jotka ovat oleellinen osa hänen teoriaansa. Toisinaan Bodin luki lainaamiaan teoksia valikoivasti, ja tietty tulkinnan mielivaltaisuus leimaa hänen teoriasia joitakin osia.

Bodin ja *monarchomaques*-kirjoittajat

Bodinin vastaus *monarchomaques*-kirjoittajille voidaan kiteyttää seuraaviin asioihin. Valta on Bodinin mukaan jakamaton – se kuuluu yhdelle (monarkia), harvalle (aristokratia) tai enemmistölle/kaikille (demokratia). Bodin suosittaa monarkiaa, jota hän pitää luonnollisimpana valtiomuotona. Lisäksi Bodinin määrittelemä suvereeniuuden idea toteutuu parhaiten juuri monarkiassa, sillä ”valtiossa vain yksi voi olla

suvereeni”. Bodinin mukaan sellainen valtio, jossa valta olisi jaettu eri toimijoiden kesken (vrt. Polybioksen malli koskien vallan jakamista), on looginen mahdottomuus. Vallan jakaminen johtaa anarkiaan, koska tällöin kenenkään ei voi sanoa olevan vallassa. Monarkiasta puhuttaessa (Bodinin mukaan Ranska edustaa nimenomaan monarkkista valtiomuotoa) on väärin todeta korkeimman poliittisen auktoriteetin kuuluvan kansalle – kansan suostumuksen ei näin ollen voi myöskään sanoa olevan legitiimin auktoriteetin elinehto. Kansan ja hallitsijan välillä ei ole olemassa mitään sopimusta, sillä hallitsija on Jumalan asettama, kirjoittaa Bodin.

Viimeisenä mainittu asia (so. hallitsija on Jumalan asettama) on yksi niistä seikoista, joiden suhteen Bodin teki muutoksia poliittiseen teoriaansa *République*-teoksessa. Bodinin aiempi poliittinen esitys (kymmenen vuotta aiemmin julkaistu *Methodus*) ei viittaa sanallakaan hallitsijaan Jumalan asettamana. Tämä on oiva esimerkki tavasta, jolla Bodin ryhtyi kumoamaan *monarchomaques*-kirjoittajien teorioita: hallitsijan valtaa kritisoivat kyseenalaistavat Jumalan tahdon, ja kapina hallitsijaa vastaan on asettamista Jumalan tahtoa vastaan. Bodinin suvereeniteetin määritelmästä (jonka mukaan hallitsija on positiivisten lakien yläpuolella) seuraa lisäksi, ettei kansan valitsemilla edustajilla tai valtion virkamiehillä ole keinoja hallitsijan suvereenin vallan rajoittamiseksi – ei edes silloin, kun hallitsija omaksuu hirmuvaltiaan elkeet. Alamaisten ei ole missään tilanteessa sallittua vastustaa kuningastaan – tapahtukoon vastustaminen puheen tasolla tai fyysiseen voimaan turvautuen. On toki suotavaa, Bodin toteaa, että hallitsija kuuntelee kansan (tai sen valitsemien edustajien) mielipiteitä, mutta mikään mahti valtiossa ei estä häntä toimimasta oman päänsä mukaan.

République-teos sisältää kaksi muuta huomionarvoista muutosta aiempaan teokseen verrattuna. Ensiksi, *Methodus*-teoksessa Bodin kirjoittaa hallitsijan olevan samojen lakien velvoittama kuin alamaisensa. *République*-kirjassa hän sitä vastoin toteaa hallitsijan olevan lakien yläpuolella, kuten totesimme edellä. Toiseksi,

Methodus-teoksessa Bodin kirjoittaa, ettei suvereeni hallitsija voi muuttaa valtion lakeja ilman säätyjen suostumusta. *République*-teoksessa hän toteaa eksplisiittisesti valtion lakien ja tapaukeden pysyvän voimassa vain ja ainoastaan suvereenin hallitsijan suostumuksella ja hänen tekemällään säädöksellä – kansalaisilla, viranomaisilla tai säädöillä ei ole asiaan mitään sanomista.

Kriittisten laitosten puute

Bodinin tärkeimmistä teoksista, *Methodus* ja *République*, ei ole tällä hetkellä saatavilla moderneja, tekstikriittisiä laitoksia. Kuten totesimme aiemmin, *République* julkaistiin ensimmäisen kerran Pariisissa vuonna 1576. Kirjan saamista kriittistä johtuen Bodin teki runsaasti muutoksia sen myöhempään laitokseen. Nämä variaatiot – niiden sisältö ja laajuus – ovat toistaiseksi jääneet hyvin vähäiselle huomiolle. Myös Bodinin itsensä laatima, teoksesta vuonna 1586 julkaistu latinankielinen käännös *De republica libri sex* eroaa huomattavasti alkuperäisestä, ranskan-kielisestä tekstistä. Seuraava on eräs esimerkki Bodinin kirjaansa tekemistä muutoksista. Aiemmista painoksista poiketen *République*-teoksen painos vuodelta 1583 sisältää Ciceron *De legibus* (*Laeista*) -teoksesta tutun toteaman ”*Salus populi suprema lex esto*” (Bodin 1583, 576). Katkelma on lisätty – erittäin kömpelön oloisesti – 4. kirjan kolmanteen lukuun. Tämä on yllättävä veto Bodiniltä, kun tiedämme lauseen olleen ahkerassa käytössä niiden *monarchomaques*-kirjoittajien teoksissa, joiden teorioita Bodin lähiti *République*-teoksessaan kumoamaan. Tosin lauseen lisääminen tekstiin on ymmärrettävää kun muistamme, että osa *République*-teosta vastaan esitetystä kriittistä koski juuri hallitsijalle luovutettua (kriitikoiden mielestä liian suurta) valtaa. Bodin mahdollisesti halusi vakuuttaa lukijansa siitä, että hallitsijalle luovuttamasta absoluuttisesta vallasta huolimatta hänen perimäinen tavoitteensa on kansan hyvinvointi.

Margherita Isnardi Parenten aloittama (kirjat I–II) ja Diego Quaglianin loppuun saattama (kirjat III–VI) *République*-teoksen italiankielinen laitos *I Sei libri dello stato* (Bodin 1964–

97) on ainoa, jossa teoksen lukuisia (ranskan- ja latinankielisiä) variaatioita on vertailtu. Se on myös olemassa olevista moderneista laitoksista ainoa, joka sisältää Bodinin sivujen marginaaleihin laatimat viitteet sekä – ennen kaikkea – näiden viitteiden selitykset. Ilman selityksiä Bodinin lukuisat viitteet roomalaiseen ja kanoniseen oikeuteen aukeavat vaivalloisesti nykytutkijalle.

République-teoksesta on valmisteilla tekstikriittinen laitos, joka sisältää sekä ranskan- että latinankielisen version. Projektin vetäjänä toimii sveitsiläisen Fribourgin yliopiston historian professori Mario Turchetti. Myös *Methodus*-teoksesta on tietävästi valmisteilla tekstikriittinen laitos. Sitä toimittavat Marie-Dominique Couzinet (Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne) ja Diego Quaglianoni (Università de Trento)¹⁵.

Kirjallisuus

- Bakos, Adrianna E. (1997). *Images of Kingship in Early Modern France: Louis XI in Political Thought*. London, Routledge.
- Bodin, Jean (1583). *Les Six livres de la République*. Paris, Jacques Du Puys.
- Bodin, Jean (1586). *De republica libri sex*. Paris, Jacques Du Puys.
- Bodin, Jean (1964–97). *I Sei libri dello Stato*, Torino, U.T.E.T. Ensimmäisen osan (kirjat I–II) toimittanut Margherita Isnardi Parente; toisen ja kolmannen osan (kirjat III–VI) toimittanut Diego Quaglianoni.
- Bodin, Jean (1985). *Exposé du droit universel*. Paris, PUF. Coll. Questions.
- Bodin, Jean (1985b). *Jean Bodin – Actes du colloque interdisciplinaire d'Angers, 24 au 27 mai 1984*. Angers, Presses de l'Université d'Angers.
- Bodin, Jean (1993). *Les six livres de la République*. Paris, Livre de Poche. Toim. Gérard Mairet.
- Canning, Joseph (1987). *The Political Thought of Baldus de Ubaldis*. Cambridge, CUP.
- Franklin, Julian H. (1963). *Jean Bodin and the Sixteenth-Century Revolution in the Methodology of Law and History*. New York, Columbia UP.
- Pennington, Kenneth (1993). *The Prince and the Law 1200–1600*. Berkeley, University of California Press.
- Pihlajamäki, Heikki, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa (2007). *Keskiajan oikeushistoria*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 218.
- Reulos, Michel (1973). Les sources juridiques de Bodin: textes, auteurs, pratique, teoksessa *Jean Bodin – Verhandlungen der internationalen Bodin Tagung in München*. München, C.H. Beck, s. 187–194.
- Reulos, Michel (1985). Le droit canonique dans « La République », teoksessa *Jean Bodin – Actes du colloque interdisciplinaire d'Angers 24 au 27 mai 1984*. Angers, Presses de l'université d'Angers, s. 357–364.
- Reulos, Michel (2004). La mise en œuvre par Jean Bodin

de ses sources juridiques, teoksessa *Læuvre de Jean Bodin – Actes du colloque tenu à Lyon 11–13 janvier 1996*, s. 403–410.

Terrel, Jean (2001). *Les théories du pacte social*. Paris, Seuil. Coll. Points.

Viitteet

- 1 *De la démonomanie des sorciers*, à Paris, chez Jacques Du Puys. Teoksen latinankielinen käännös julkaistiin vuotta myöhemmin otsikolla *De magorum dæmonomania libri IV*, Basileæ, per Thomam Guarinum. Moderni englanninkielinen painos on *On the Demon-Mania of Witches*, kääntänyt R. A. Scott, johdannolla varustanut J. L. Pearl, Toronto, CRRS, University of Toronto, 2001.
- 2 *Colloquium heptaplomeres de rerum sublimium arcanis abditis* on Bodinin elämänsä loppupuolella kirjoittama teos, jossa seitsemän eri uskonnon tai filosofisen suuntauksen edustajaa keskustelee uskonnon perimmäisistä kysymyksistä. Teos julkaistiin ensimmäisen kerran vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tätä ennen se kiersi Eurooppaa käsikirjoituksina. Englanninkielinen laitos on *Colloquium of the Seven about Secrets of the Sublime*, University Park, PA, Pennsylvania State UP, 2008 (2. painos). Teoksen on kääntänyt ja laajalla johdannolla varustanut Marion Leathers Kuntz.
- 3 Tuorein englanninkielinen esitys on *Response to the Paradoxes of Malestroit*, kääntäneet H. Tudor ja R. W. Dyson, johdannolla varustanut D. P. O'Brien, Bristol, Thoemmes, 1997.
- 4 Seuraavat artikkelit ovat hyvä johdatus Bodinin elämäkertaan: Kenneth D. McRae, Introduction, teoksessa *Six Bookes of a Commonweale*, Cambridge, Harvard UP, 1962, katso erityisesti sivut A3–A13; edellinen on tiivistetty esitys laajemmasta elämäkerrasta, joka sisältyy McRae'n julkaisemattomaan väitöskirjaan *The Political Thought of Jean Bodin*, Harvardin yliopisto 1954; Paul Lawrence Rose, *Jean Bodin and the Great God of Nature*, Geneva, Droz, 1980; tuorein yhteenveto koskien Bodinin elämäkerta on Marie-Dominique Couzinat "Note biographique sur Jean Bodin," teoksessa *Jean Bodin – Nature, histoire, droit et politique*, Paris, Puf, 1996, s. 233–244. Myös Mario Turchettin artikkeli "Jean Bodin" *Stanford Encyclopedia of Philosophy*ssa on hyvä mainita.
- 5 Tähän liittyen katso erityisesti Jacques Saillot'n "Jean Bodin, sa famille, ses origines," teoksessa Bodin 1985b, s. 111–118.
- 6 Termi on harhaanjohtava, sillä kirjoituksissa ei suinkaan hyökätty kuningasta ja kuninkaan valtaa vastaan, vaan hyökkäys oli suunnattu tyrannin eli hirmuvaltiaan tavoin käyttäytyvää hallitsijaa vastaan.
- 7 Julian H. Franklinin kirja *Constitutionalism and Resistance in the Sixteenth Century* (New York, Pegasus, 1969) sisältää katkelmia kaikista kolmesta teoksesta.
- 8 Viittaukset Bodinin pääteokseen *Les Six livres de la République* ovat vuoden 1583 painokseen (Paris, Jacques Du Puys) tai sen lyhennelmään vuodelta 1993. Kyseistä painosta pidetään yleisesti parhaana.

Ellei toisin mainita, olen käyttänyt teoksen ensimmäistä latinankielistä painosta *De republica libri sex*, Lugduni et venundantur Parisiis, apud Jacobum Du Puys, 1586.

- 9 Oikeamielisen, tai tarkemmin sanottuna "järjen alaisuudessa toimivan" hallinnonin vaade tulee parhaiten esille *République*-teoksen latinankielisestä käännöksestä: "Respublica est familiarum rerumque inter ipsas communium summa potestate ac ratione moderata multitudo", *De republica libri sex*, Francofurti, apud Joannem Wechelum et Petrum Fischerum consortes, 1591, s. 1. Vuonna 1756 Lontoossa julkaistu, teoksen noin 500-sivuinen ranskankielinen tiivistelmä, joka kantaa nimeä *De la république, traité de Jean Bodin, ou traité du gouvernement*, perustuu tähän vuonna 1591 Frankfurtissa julkaistuun latinankieliseen editioon. Tiivistelmän ensimmäisen lauseen latinankielen rakenne on säilytetty, ja näin ollen myös siitä käy ilmi edellä mainittu oikeamielisen hallinnonin vaade: "L'État est l'union de plusieurs Familles, & de ce qui leur est commun sous l'empire de la raison & du pouvoir absolu." Kursivointi lisätty.
- 10 Selkeä esitys Bodinin asemasta tässä murroksessa on Franklin 1963; ks. erityisesti teoksen ensimmäinen osa, s. 5–79. Erinomainen suomenkielinen esitys keskiajan oikeudesta on Pihlajamäki ym. 2007.
- 11 Reulos on tutkinut Bodinin oikeuslähteitä ja niiden käyttöä seuraavissa artikkeleissa: Reulos 1973, Reulos 1985, Reulos 2004. Kyseiset artikkelit ovat olleet korvaamaton apu tätä artikkelia kirjoitettaessa.
- 12 Panormitanukseen liittyen, ks. esim. Pennington 1993, s. 220–237. Mielenkiintoinen tutkimus koskien Baldus de Ubaldiksen poliittista ajattelua on Canring 1987.
- 13 L'Hospitalin vaikutus Bodinin kirjoituksiin on laaja, mutta jäänyt toistaiseksi lähes täysin huomiota. Miesten yhtenevät ajatukset koskien Ranskan oikeusjärjestelmän ja lakien uudistamista, uskonollista suvaitsevaisuutta sekä heidän jakamansa poliittinen realismi ovat kaikki selviä osoituksia l'Hospitalin kirjoitusten vaikutuksesta Bodiniin.
- 14 Bodinin vuonna 1566 julkaisema *Methodus* sisältää katkelmia tästä aiheesta. Systemaattisin esitys yleismaailmallisen oikeuden luomiseksi on Bodinin teos *luris universi distributio*, joka julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1578, mutta jonka hän oletettavasti kirjoitti jo ennen *Methodusta*. Tuorein laitos teoksesta on Bodin 1985.
- 15 Ainoa tuntemani viittaus tähän projektiin löytyy teoksesta Marie-Dominique Couzinat, *Bibliographie des écrivains français – Jean Bodin*, Paris–Roma, Memini, 2001, s. 336.

Kirjoittaja on käytännöllisen filosofian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa ja toimii Erik Castrén -instituutin tutkijana.